

Situácia vo výskyte podkôrneho hmyzu

Rok 2007 je tretím rokom po kalamite z novembra 2004

Ing. Milan Zúbrik, PhD., Ing. Andrej Kunca, PhD., Ing. Jozef Vakula, Ing. Andrej Gubka, Ing. Rastislav Raši, PhD., NLC – LVÚ Zvolen, Lesnícka ochrannárska služba, Banská Štiavnica

Stav početnosti podkôrneho hmyzu sme v rokoch 2005 a 2006 podrobne sledovali na mnohých miestach. Vykonali sme pozemný monitoring a to pomocou feromónových lapačov, podrobné šetrenia na vybraných lokalitách, hodnotili sme letecké digitálne INFRA ortofotomapy... Počas posledných dvoch rokov Lesnícka ochrannárska služba v spolupráci s ďalšími inštitúciami pripravila niekoľko analýz vybraných území s návrhmi stratégie obranných opatrení. Viedli sme mnohé rokovania, hľadali sme riešenia. Príčina, prečo sme tejto otázke venovali toľko pozornosti je jednoduchá. Vetrová kalamita v roku 2004 tragicky poznačila mnohé smrekové porasty. Spracovanie hmoty na mnohých miestach komplikovala nedostupnosť a na iných zas platnosť zákona o ochrane prírody.

Rok 2007 ukáže, nakoľko bolo naše doterajšie snaženie účinné.

Skôr však než urobíme odhad vývoja na rok 2007 pokúsme sa zhodnotiť predchádzajúce roky.

Rok 2005 – stav podkôrneho hmyzu: „Zatiaľ žiadne problémy“

Spracovanie kalamity napredovalo veľmi dobre. V ŠL TANAP bolo na rok 2005 harmonogramom stanovené spracovať 70 % hmoty z vetrovej kalamity, čo z celkových 2,03 mil. m³ predstavovalo 1,421 mil. m³ dreva. Za obdobie roku 2005 sa nakoniec spracovalo 1,667 mil. m³. Spolu s objemom dreva spracovaným v roku 2004 sa spracovalo 85,8 % celkového objemu kalamitného dreva. V rámci nešťátnych subjektov z celkového množstva kalamity 1 276 tis. m³, bolo spracovaných 1 071 tis. m³, čo je 83,9 %. V rámci Lesov SR. š. p. z evidovaných 1 994 tis. m³ kalamitného dreva bolo spracovaných 1 859 tis. m³, čiže 93,2 %. V ŠL TANAP sprevádzkovali spolu 3 500 feromónových lapačov, Lesy SR š. p. v kalamitných plochách nainštalovali 17 141 feromónových lapačov, a tisíce ich inštalovali nešťátni subjekty.

Obr. 1. Tichá dolina 2006

Obrázok 3. Spišská Magura 2006

Realizovali sa aj ďalšie opatrenia. Napríklad v dňoch 20.-23. júla 2005 bola v súlade s rozhodnutiami ObÚ ŽP vykonaná letecká chemická aplikácia vrtuľníkom Mi-2. Vrtuľníkom boli proti podkôrny a drevokazným škodcom ošetrené všetky stojace porastové steny sústredených kalamit v piatich LHC Odštepného závodu Beňuš na rozlohe 404 ha. Vo všetkých OZ postihnutých veternou smrťou (Beňuš, Čierny Balog, Liptovský Hrádok, Námestovo, Revúca, Rožňava), najmä v porastoch s roztrúsenou kalamitou bola zrealizovaná pozemná chemická aplikácia farebne upraveným prípravkom. Celkom bolo chemicky ošetrených 185 895 m³ roztrúsennej kalamitnej hmoty.

Klimatické a poveternostné podmienky pre jaré rojenie podkôrneho a drevokazného hmyzu v roku 2005 neboli príliš vhodné, a to najmä vo vyšších polohách. Napriek tomu dokázali najvýznamnejšie druhy (lykožrút smrekový, I. lesklý, I. smrečinový, drevokaz čiarkovaný) využiť toto krátke priaznivé

obdobie, aby v časovo predĺženom rojení nalietavali na kmene z vetrovej kalamity v novembri 2004. Napádané boli predovšetkým zlomy, ktoré v tej dobe vykazovali optimálne vädnutie lyka. V podmienkach rozsiahlych kalamitisk bol nálet podkôrnikov aj z okolitých porastov sústredený do kalamity. Kalamitné drevo bolo obsadené rovnomerne, ale intenzita napadnutia (priemerný počet požerkov na 1 kmeň) bola veľmi nízka (na zemi ležalo obrovské množstvo hmoty a početnosť podkôrnikov nebola tak vysoká, aby dokázali husto obsadiť kmene). V porastoch sme zaregistrovali len minimálne množstvo nových chrobačiarov a podobne aj vo feromónových lapačoch sme evidovali relatívne nízke odchty. Rizikovými zostali oblasti, kde sa drevo nemohlo, alebo nedalo spracovať. Aj na dreve, ktoré sa spracovávalo v druhej polovici roka a koncom roka 2005 sa vyvinula jedna, niekde aj viac generácií.

Napriek všetkým opatreniam sa populácia podkôrneho hmyzu roku 2005 zmnohonásobila v porovnaní s rokom 2004. Nikde sa nevyskytli problémy s napadnutím stojacich porastov.

Rok 2006 – stav podkôrneho hmyzu: „Silné jaré rojenie a katastrofálne zhoršenie stavu počas letných mesiacov.“

Spracovanie kalamity z roku 2004 sa prakticky ukončilo. Drevo zostalo len na miestach, kde nebolo jeho spracovanie povolené z dôvodov ochrany prírody a na ex-

tremne nedostupných lokalitách. Aj tu sa však na približovanie použili všetky dostupné mechanizmy vrátane vrtníkov.

V tomto roku sa ešte zintenzívnila realizácia opatrení proti podkôrnemu hmyzu. Nasadilo sa zvýšené (takmer dvojnásobné) množstvo lapačov a odparníkov (len napríklad v ŠL TANAP to bolo 6082 kusov). K 31. marca 2006 sa zabezpečilo odovzdávanie lapačov (8 376 ks) a odparníkov (16 740 ks) pre 106 neštátnych subjektov postihnutých Alžbetínskou vetrovou kalamitou z 19. novembra 2004 zabezpečených z Fondu solidarity EÚ a podobne.

Teplota vzduchu v stredných polohách v poslednej dekáde apríla vystúpila až na hodnotu 17,8 - 26,9°C (najteplejšie dni 23. - 26. 4. 2006), čo umožnilo podkôrnemu hmyzu skoré jarné rojenie. Aj vo vyšších polohách (od 700 m n. m.) sme zaznamenali jarné rojenie až v druhej dekáde mája. Bohužiaľ, po snehovej kalamite zo zimy 2005/06 pribudla na mnohých miestach v smrekových porastoch nová kalamitná hmota, vhodná pre vývoj podkôrníkov.

V porastoch sa na jar 2006 síce veľmi roztrúsene, ale predsa vyskytovala veľmi silná a zdravá populácia podkôrneho hmyzu. Počas silného jarného rojenia podkôrný hmyz obsadil extrémne intenzívne všetku doteraz nesppracovanú hmotu vetrovej kalamity z novembra 2004 (takú, ktorá bola suchá, zhnitá alebo inak nevhodná pre vývoj, podkôrník nenaletel) a všetku hmotu z kalamity zo zimy 2005-2006.

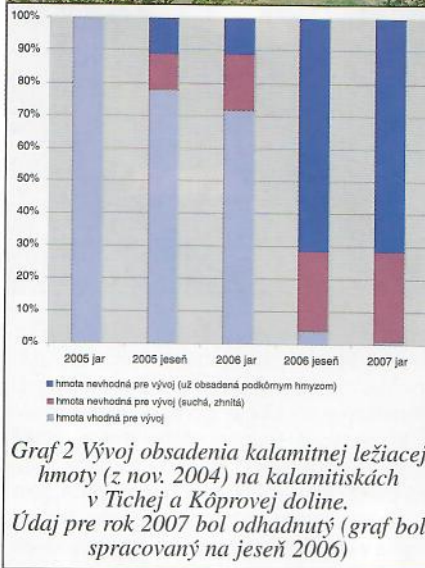
Počas letného rojenia sa už začal prejavovať nedostatok vhodnej ležiacej hmoty pre vývoj podkôrneho hmyzu. Preto začali hlavné druhy nalietavať aj na stojace stromy. Zaznamenali sme rozširovanie ohnisk podkôrníkov nebyvalého rozsahu a rýchlosti šírenia v mnohých porastoch. Najviac ohrozené boli Tichá a Kôprová dolina vo Vysokých Tatrách, celá východná časť Vysokých Tatier (od Tatranskej Lomnice až po poľskú hranicu), Spišská Magura (Osturňa), VLM Kežmarok, NPR Fabova hoľa, Skalka, Jánska dolina, Kysuce, Orava... Šírenie bolo tak intenzívne, že obhospodarovatelia leša nedokázali operatívne zareagovať na zmenenú situáciu.

Extrémne stúpili odchyty do lapačov, ktoré niekoľkokrát prekročili kritické počty.

Z hľadiska prevencie premoženia podkôrníkov za negatíva možno považovať aj zdĺhavý administratívny postup zo strany orgánov životného prostredia pri posudzovaní a vybavovaní žiadostí o spracovanie kalamitnej hmoty v chránených územiach, o sprístupnenie porastov, pozemnú i leteckú aplikáciu insekticidov, inštaláciu feromónov a podobne. Súhlasy (resp. výnimky) podľa zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v mnohých prípadoch neboli poskytnuté, alebo boli udelené neskoro a v boji proti podkôrníkom stratili aktuálnosť. V prospech rozvoja populácie podkôrneho hmyzu hovoria i objektívne skutočnosti, súvisiace s rozsiahlou kalamitou.

Obrazok 4. Spišská Magura 2006

Graf 2 Vývoj obsadenia kalamitnej ležiacej hmoty (z nov. 2004) na kalamitiskách v Tichej a Kôprovej doline. Údaj pre rok 2007 bol odhadnutý (graf bol spracovaný na jeseň 2006)

Rok 2007 – stav podkôrneho hmyzu: „Situácia je vážna a hrozí rozpad porastov na rozsiahlych územiach“.

Do roku 2007 nevstupujeme veľmi optimisticky. V porastoch sa nachádza veľmi málo ležiacej hmoty, ktorá by mohla byť napadnutá podkôrným hmyzom. Zostávajú už len stojace porasty, ktoré sú mnohokrát oslabené prísuškom, majú narušené koreňové systémy, zlú provenienciu, nízku stabilitu alebo sú inak náchylné na prípadné atak. Vývoj napadnutia ležiacej kalamity dokumentuje graf 2 na príklade Tichej doliny. Tento trend sa dá zovšeobecniť na celé územie SR.

Nápor na porasty bude v roku 2007 gradovať a bude silnejší než v roku 2005 aj ako v roku 2006 (najsilnejší po kalamite). Zastavenie šírenia bude možné len zodpovednou realizáciou všetkých dostupných a prípustných opatrení. V chránených územiach bude okrem prístupu orgánov štátnej správy limitujúcou aj pôvodnosť porastov a ich prirodzená rezistencia. Očakávame predovšetkým nápor na porastové steny, rozširovanie ohnisk vo vnútri porastov a nalietavanie na všetku ležiacu a pre vývoj vhodnú hmotu.

V roku 2007 stojíme pred niekoľkými problémami, ktorých riešenie ovplyvní aj stav podkôrneho hmyzu počas roka.

1. Vetrová kalamita zo zimy 2006/2007 (vetrová smršť Kyrril) a jej spracovanie. Máme v porastoch asi 150 000 m³ novej kalamity (z toho Lesy SR š. p. 76 000 ha/. Táto hmota bude účinkovať ako prirodzený lapák. Podkôrník ju bude pred-

nostne napádať. Ak využijeme túto situáciu a kalamitu sa podarí spracovať do začiatku druhého rojenia (začiatku júna) a všetko drevo do tej doby aj asanovať (najlepšie chemicky alebo odkôrnením) prispeje to veľkou mierou k zníženiu početnosti podkôrníkov. Ak sa to ale nepodarí, znásobí sa sila populácie podkôrneho hmyzu do fažko odhadnuteľných rozmerov.

2. V ohniskách premoženia, ktorých nie je málo, došlo v lete 2006 k nalietnutiu stojacich stromov. Je potrebné venovať takýmto oblastiam zvýšenú pozornosť. Zastaviť úmyselné ťažby a všetku pozornosť venovať spracovaniu hmoty do začiatku jarného rojenia podkôrníkov – do polovice apríla. Všetko drevo treba asanovať, na jar využiť vnaďenie kmeňov, lapáky, lapače a všetky možné prostriedky na tlmenie šírenia hmyzu. Jedine to môže znížiť jeho populáciu. Ak sa nepodarí stojace chrobačiare do polovice apríla spracovať a drevo asanovať, už v prvom jarnom rojení bude pokračovať napádanie stojacich porastov a situácia sa môže stať nezvládnuteľnou.

3. Problémom zostávajú chránené územia, kde nie je možné spracovávať drevo v zmysle zákona 543/2002. K tejto problematike sa koná v týchto dňoch medzinárodný expertný seminár /18. - 20. marec 2007/ v hoteli Permon vo Vysokých Tatrách za účasti ministrov životného prostredia a pôdohospodárstva a expertov z viacerých európskych krajín (Rakúsko, ČR, Poľsko, Švédsko, Rumunsko, Nemecko, Chorvátsko). Z pohľadu ochrany prírody nie je úhyn živých stromov v rezerváciách problémom (aj keď by sa aj o tom dalo vážne diskutovať), v každom prípade je však problémom šírenie podkôrneho hmyzu do okolitých porastov. Pri premožení (rovnako ako napríklad pri šírení požiaru) je len málo možnosti ako šírenie zastaviť. ŠOP v spolupráci s NLC Zvolen vypracovalo v januári 2007 štúdiu „NPR Tichá a Kôprová – štúdia posúdenia vplyvu navrhovanej činnosti na priaznivý stav predmetu ochrany“, ktorá bola predložená ministrom. Rozhodnutia prijaté v tejto problematike tiež výraznou mierou ovplyvnia rozvoj podkôrneho hmyzu na mnohých lokalitách.